אסירים יווניים מאושוויץ בעבודות פינוי בגטו ורשה

בעת המרד בגטו ורשה, שפרץ ב-19 באפריל 1943, נהרסו בגטו מאות מבנים, והגרמנים הביאו בסתיו 1943 שתי קבוצות של יהודים יוונים מבירקנאו, רובם סלוניקאים, לפנות את ההריסות. בעדותו ציין שמואל ארדיטי מסלוניקי שהוא הגיע לורשה באוגוסט 1943 בקבוצה הראשונה שמנתה 500 צעירים מסלוניקי ושקבוצה נוספת, כ-500-600 איש שרובם יוונים, באה באוקטובר 1943. קבוצה שלישית שגם בה היו יהודים מיוון, נשלחה אל [אזור] הגטו לאחר מכן. לגבי מספר היוונים בקבוצות אלה ישנם חוקרים הנוקבים במספרים נמוכים יותר. לעבודות הפינוי בחרו הגרמנים באסירים שלא הבינו פולנית ולא יכלו לקשור קשרים עם האוכלוסייה המקומית. האסירים שהו בגֶנשוֹבקָה, מחנה ריכוז שהוקם ברחוב גנשה בשטח הגטו באוגוסט 1943 כשלוחה של מחנה הריכוז מיידאנק. שמואל ארדיטי בן סלוניקי היה בקבוצה שנשלחה אל הגטו בחודש אוגוסט. בתחילת העבודה הסבירו הגרמנים לאנשי הקבוצה מה מצפים מהם: "אתם מיוון וידוע שאתם עובדים טוב. העבודה פה קשה מאד; אני רוצה לומר לכם שאתם נמצאים במקום שהיו גרים הרבה יהודים, ותמצאו הרבה זהב. את הזהב אתם מוכרחים למסור לידינו; מי שלא ייתן את הזהב יהרג".

בין היהודים היוונים שעבדו בגטו ורשה היו דניאל יחיאל, שאול סנור, דוד צבי, יעקב מלאך, ברוך אלימלך, יצחק פרנטה, יוסף נחמיאס, אלברטו גלעדי, גבריאל כהן, עובדיה כהן והאחים אלברטו ודריו לוי מסלוניקי. רוב היהודים הסלוניקאים התגוררו בצוותא. אחרי שמונה חודשי שהייה בבירקנאו היה אלברטו סבור שורשה היא מקום שאפשר להסתדר בו, מפני שלא היו שם משרפות: "הפחד שלי מהרעלה בגזים נעלם. כאשר מת מישהו שרפו אותו במדורת עצים. זה היה מחנה עבודה". השומרים במחנה היו אסירים פוליטיים גרמניים ופולנים שהשלטונות הרעיבו אותם ונהגו כלפיהם אכזריות רבה. במחנה היו גם גרמנים הומוסקסואלים וצרפתים נוצרים.

עובדיה כהן סיפר בעדותו שבעת העבודה מצאו האסירים כסף וחפצי ערך רבים, והגרמנים שלחו הכל לגרמניה. לפעמים הצליחו האסירים לקחת מהחפצים הללו ולמכור אותם לפולנים תמורת דברי אוכל. ארדיטי סיפר שהיוונים עבדו בקבוצות מעורבות עם פולנים נוצרים שנסעו בכל ערב לורשה וכך יכלו לשמש מתווכים ולהביא דברי מאכל תמורת זהב. אליקים (בכר) יואכים מסלוניקי, שנשלח אף הוא מבירקנאו, מספר ש"בגטו היו החיים לרבים מאתנו קלים יותר, יחסית. התגלגל שם כסף וזהב ואפילו יהלומים". דריו לוי נזכר שפעם אחת מצאו מתחת להריסות שני יהודים, אב ובתו שעדיין היו בחיים.

מן העדויות עולה שכחודש לאחר שהגיעו לורשה התגברו הסלוניקאים על קשיי התקשורת שלהם, למדו להסתדר וקשרו קשרים עם אסירים יהודים אחרים, ולפעמים אף נעזרו לשם כך

בעברית. הם סבלו מן האקלים הקשה של ורשה, שלא הורגלו בו. דוד צבי ציין בעדותו שאנשים התמוטטו בשל הרעב והקור, וגם בגלל מגפת הטיפוס שפרצה במחנה. שמואל ארדיטי סיפר שמגפת הטיפוס פרצה ב-15 בינואר 1944, ובכל יום מתו 50-60 איש מקרב האסירים. להערכתו נספו כ-800 יוונים. היו ניסיונות בריחה מן המחנה, אבל מקצת הבורחים נתפסו. ידוע על פגישות של סלוניקאים עם יהודים שהסתתרו בבונקרים תת קרקעיים. לפעמים סייעו עובדי הפינוי לאנשים האלה לברוח מן הגטו.

שאול סנור בן סלוניקי היה למופת של גבורה בגטו ורשה. בשנות השלושים עלה ארצה, אבל חזר לסלוניקי כדי להביא קבוצת עולים לארץ ישראל. הוא צורף לטרנספורט לאושוויץ והגיע לורשה באוקטובר 1943. שאול עזר לכולם ועודד את רוחם. בעבודתו במכבסה הצליח ליצור קשרים עם המחתרת. חברת מחתרת שעבדה עמו סייעה לו בניסיון בריחה, אבל הוא נתפס. במקום להורגו מיד ביקשו החיילים הגרמנים הוראות מברלין, וביוני 1944 הורו להם לתלותו. כל אסירי המחנה נדרשו לצפות בתלייתו, ובהם גם אחיו אליהו.

שנה לאחר שהגיעו לורשה פחת מאוד מספר הסלוניקאים במחנה בשל שיעור התמותה הגבוה (לפי העדויות נספו במחנה כמחצית מן האסירים). כדי להמשיך בעבודה תקינה הוסיפו הגרמנים לשלוח לשם טרנספורטים של עובדים, ובחודש מאי-יוני באו לורשה אסירים הונגרים וגרמנים. אליקים (בכר) יואכים סיפר שבזמן שהתקרבו הרוסים לורשה החלו שיבושים בעבודה, והיו שמועות שהולכים לחסל את המחנה.

לפני פינוי המחנה כינסו הגרמנים את כל החולים והמתקשים בהליכה – כ-200-300 איש – באולם אחד ורצחו את כולם ביריות. רוב האסירים היוונים פונו מן המחנה בסוף חודש יולי, לפני שפרץ המרד הפולני. קבוצת המפונים, רובם יוונים ומיעוטם אסירים ממוצא אחר, נאלצה לצעוד 30 ק"מ בכל יום. הנופלים נותרו במקום נפילתם, ורבים נרצחו. אחדים הצליחו לברוח. בסופו של דבר הגיעו האסירים לדכאו, ואחרי שבועיים הועברו למילדורף, ושם חולקו לשני מחנות: מילדורף-לאגר וואלד-לאגר. אליקים (בכר) יואכים היה עם הבאים לואלד-לאגר, שבעצם בנו את המחנה. תחת הפצצות כבדות מן האוויר היה על האסירים "לדחוס בטון לתוך קונסטרוקציות ברזל של מבנה ענקי". אחרי המלחמה נודע לאליקים שבמבנה הזה עמדו לאחסן פצצות אטום. במחנה שבגטו הושארו כ-400 איש בלבד כדי להעמיס ציוד על משאיות. עם אלה נמנה גם הסלוניקאי ברוך אלימלך.

מקור: רבלין, ברכה (עורכת), "התנועה הציונית בסלוניקי", *פנקס הקהילות- יוון*, יד ושם, ירושלים תשנ"ט, עמ' 287-288.